

RETAULES I RETAULISTES A L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL - II: L'OBRA D'ANTONI OCHANDO

SALVADOR ARROYO I JULIVERT

Els Massalvà són els dos primers escultors documentats que treballaren en els retaules vendrellencs durant la segona meitat de la dècada dels quaranta del segle XVIII; obraren els retaules de Santa Anna, Sant Isidre i de Santa Magdalena.

Durant la dècada següent un altre escultor important els rellevarà en la tasca d'enriquir el nou temple. Es tracta d'Antoni Ochando, l'escultor establert a Constantí que realitzà per a la parròquia vendrellenca dos retaules entre 1755 i 1758.

RETAULES I RETAULISTES A L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL - II: L'OBRA D'ANTONI OCHANDO

I - L'ESCUPTOR ANTONI OCHANDO

1 - Primeres dades

En J.R. Triadó,⁽¹⁾ qui ens fa una primera aproximació a la figura d'aquest artista; emmarcant-lo dins dels escultors-retaulistes que treballaren a Catalunya en la segona meitat del XVIII.

«Entre els escultors que no assoliren el grau acadèmic cal fer esment de Carles Grau, Antonio Ochando, Carles Morató Brugaroles i els Real de Vic».

Tanmateix, Triadó ens aporta a més un detall de la seva producció escultòrica documentada:

«Antonio Ochando, Aragonès, treballà en diversos pobles del Camp de Tarragona. És citat per primera vegada amb motiu del contracte de l'Altar de la parròquia de Constantí, signat l'any 1747, on es fa constar que l'esmentat altar haurà d'executar-lo igual que el de Sant Domènec de Tarragona, presumiblement també de la seva mà.

»Instal·lat a Constantí, obrí un taller d'escultura.

»L'any 1753 executà el retaule del Roser de Riudecols i el 1759 el trobem treballant en els sis retaules de la parròquia de Juneda, on realitzà també l'altar major (1763-1766).

»Ja als límits del nostre període, 1770, va fer el retaule del Roser de Riudecanyes».

També J.F. Ràfols i Fontanals,⁽²⁾ en el seu conegut diccionari, recull la figura d'Ochando, al qual defineix com:

«Mestre escultor de la segona meitat del XVIII oriünd de l'Aragó i resident a Constantí».

Pel que fa a la seva producció escultòrica, precisa i amplia algunes de les dades aportades ja per Triadó:

«Autor de l'altar major de Constantí contractat el 1747. Del retaule del Roser de Riudecols contractat el 1753, i dels altars de Sant Joan, Sant Antoni, de la Soletat, Sant Esteve i el altar major dedicat a Sant Salvador —entre 1760 i 1800— per al temple parroquial de Juneda».

2 - L'etapa vendrellenca d'Ochando

Una anàlisi de la cronologia retaulística coneguda del nostre autor ens permet observar que la seva producció escultòrica documentada té una certa continuïtat; tan sols queda un període en blanc —del 1755-1758—, el qual correspon a la seva etapa vendrellenca.⁽³⁾

Com ja s'ha ressenyat, Ochando —un dels principals escultors retaulistes del barroc català— era originari de l'Aragó; a finals de la primera meitat del segle XVIII el trobem ja establert a Constantí (Tarragonès), on obre un taller d'escultura i sembla que crea escola.

Casat amb Teresa Climent, de la qual sabem que va tenir una filla, Raimunda Ochando i Climent, que es casà —abans del 1758— amb Joan Roig, pagès de Constantí.

L'etapa vendrellenca s'inicia ja el 1755, quan contracta el retaule de Sant Sebastià, pel qual rep un primer pagament amb data de 25 de gener del 1756.⁽⁴⁾

Aquesta etapa comportà també un període de residència al Vendrell, durant la segona meitat de la dècada dels anys 50,⁽³⁾ període que ve documentat pel bateig de la seva néta Anna Maria Narcisa —nada el dia de santa Anna— i batejada al Vendrell el 27 de juliol del 1758.

En la inscripció als Llibres Sagramentals consta que és:

«filla ilegítima y natural de Joan Roig, pagès y de Raymunda Roig y Ochando conyuges. habitants en la vila de Constantí, Arquebisbat de Tarragona. La qual havent vingut a esta vila pera veurer a sos pares que actualment se troban en esta vila, parí en ella. Foren padrins Antonio Ochando Escultor y Theresa Ochando y Climent conyuges. Pare i Mare de la dita Raymunda que per lo retaule dels Dolors ques treballa en dita Iglesia del Vendrell se troban en ella».⁽⁵⁾

Document que alhora l'acredita com a autor del Retaule dels Dolors, el segon dels seus retaules vendrellencs, que clou aquesta etapa de la seva producció, ja que, segons les dades recollides per Triadó,⁽¹⁾ el 1759 el trobem ja treballant en els sis retaules per a la parròquia de Juneda.

Així doncs, amb aquestes noves aportacions la cronologia retaulística de l'obra d'Ochando quedaria configurada de la següent manera:

- 1 - Retaule de Sant Domènec de Tarragona (Tarragonès) anterior al 1747 (atribuït per Triadó).⁽¹⁾
- 2 - Retaule Major de Constantí (Tarragonès). Contractat el 1747.
- 3 - Retaule del Roser de Riudecols (Baix Camp) contractat el 1753.
- 4 - Retaule de Sant Sebastià del Vendrell (Baix Penedès), 1755-1757.
- 5 - Retaule dels Dolors del Vendrell (Baix Penedès), 1758-1759.
- 6 - Retaule Major de Sant Salvador de Juneda (les Garrigues), 1763-1766.
- 7 - Retaules de Sant Joan, Sant Antoni, la Soledat i Sant Esteve de Juneda (les Garrigues), 1759-1800.
- 8 - Retaule del Roser de Riudecanyes (Baix Camp), 1770.

II - EL RETAULE DE SANT SEBASTIÀ

Anem a analitzar la primera de les obres escultòriques d'Ochando al Vendrell.

1 - La Confraria de Sant Sebastià

Sabem que es fundà ja al segle XVII. En concret, les Ordinacions per les quals es regia daten del 20 de novembre del 1659;⁽⁷⁾ consta que:

«la qual confraria es fundada en lo altar de St. Sebastià de la Iglesia de St. Salvador del Vendrell. Bisbat de Barcelona».

Jaume Ramon⁽⁶⁾ ens explica que la confraria anava administrada pels fadrins. Dos administradors i un escrivà la governaven durant un any. Pel que fa a aquest punt estableixen les ordinacions:

«que puguin dits Administradors forsar a tots los fadrins de catorse anys en amunt a assente confreres sots pena de una lliura de cera».

Pel que fa als confreres consta, a més:

«puguin ser confreres de dita confraria los homens casats y llurs mullers ab los demes fills y fillas de catorze anys en amunt pagant la dita caritat de dos sous».

Tanmateix, però, hi ha una reserva per a l'exercici del càrrec de Clavari de la institució:

«instituim y ordenam que no pogan ser elegit Clavari de dita Confraria ningun confrere que no sia fill de dita vila y fadri».

El dia del sant —20 de gener—, vot de poble perquè guardés de les epidèmies, els ad. donaven en l'ofertori, al rector, quatre perdius i l'oferta era per a la Confraria. Tanmateix, tenia al seu càrrec la festa de sant Roc —16 d'agost—, igualment vot de poble, la festa del qual es pagava amb fons del municipi.⁽⁶⁾

El dia dels Innocents consta en les ordinacions el costum de «tirar a los stranjers a la bassa»; prova evident —junt amb la reserva del càrrec de Clavari per als originaris del Vendrell— de cert recel per l'existència a mitjans ja del segle XVII d'un cúmul de població estrangera

Passame Vidat qui: cuysa del altar de N^a senyora^{p. 27.}
 del Dolors, ha entregat als D^{ns} de contant, et. 6
 que li han sobrat del que ha adreptat, per dit altar
 any al 20 de març de 1733. — 50 l. 1 q. 10 quals han
 restat per pagar deutz de la festa.

Als vint del mes de setembre del 1760 Joseph Vidal Admini-
 strador de N. S^a delo Dolors de la p^{te} Iglesia
 de N. Salvador de la Penadell, ha donat complet
 de tot lo temps de sa administracio, i Confessa que
 tot lo que ha aplegat se ha exponant a honra
 de N. S. ja ab lluminarias de dij ja ab l^umi-
 narias de Cerom, a excepcio de lo seguent
 Lo entrega — 6 Estovallos de luto.

- 1° 80. Estovallos de tela
- 1° 80. Canadexos de llautó
- 1° 10. Ciro entret de ped A 2ª quiscun
- 1° Una Bacina de acapso ab la Me de Dev.
- 1° Una passeta ab direado.
- 1° Un quiscun i mitja de oli
- 1° Una Capa de d^o pedr i clar.

I Com dita Administracio passa als D^{ns} Dorcas
 segons lo q. Maria lo son p^{te} Trillas qui per dit
 Retaule dels Dolors: accepto tot lo d^o ab expressa
 condicio de subjectar al mandado del D^o M^o
 P^o de D^o Pau Sabatés Econome Vide este M^o.

100 lb

Rebut lo infant del Sr. Sr. Miguel Torrons
Obre, i obrer, i de Pere Sallés, i Jofre Chiquet
Administradors de la Compañia de N. Sra.
de las Dolors; Cens Muxay, diuh 100 lb
que se avien en pex la pexera, i quaxa
paga; Conforme queda escripta en la
Contra de Donato Velaute d'N. Sra.
de las Dolors. Vendrell. Notaria 26. E
1769. Sr. Joan Faguer Daurador

00 lb

1766

Rebut las Matillas de N. Sra. de las Dolors, de lo infant del Sr.
Obre, i obrer, i de Pere Sallés, i Jofre Chiquet
Administradors de la Compañia de N. Sra.
de las Dolors; Cens Muxay, diuh 100 lb
que se avien en pex la pexera, i quaxa
paga; Conforme queda escripta en la
Contra de Donato Velaute d'N. Sra.
de las Dolors. Vendrell. Notaria 26. E
1769. Sr. Joan Faguer Daurador

—francesos, gascons i occitans— agrupats en la Confraria de Santa Magdalena.⁽⁸⁾

2 - L'obra

A - L'ALTAR PROVISIONAL

Entre el 1739 —any que acaba la primera fase de les obres del nou temple— i el 1741 consten fets una colla de pagaments per l'administració de la confraria per a l'erecció d'un altar provisional; potser reaprofitant el que tenia la institució ja en l'antic temple.

Així és que ja els Ad. del 1739, que donen compte el 25 de març del 1740, fan constar que:

«Resta a deurer 6 lliures 5 sous de los quals se han de treurer 1 lliura que li carregaren al cap d'any de Josep Bels y no son sino 10 sous; que se han de descontar al Mestre Francisco Bels».

Novament, a l'igual que en els altars i retaules de santa Anna i sant Isidre,⁽⁹⁾ apareix el mestre d'obres Francesc Bels; «Mestre de l'església Nova», qui també degué encarregar-se de la construcció d'aquest primer altar provisional.

En referència al decorat d'aquest primer altar, en els comptes del 1741 consta que:

«per pintar lo paly y gradas de St. Sebastià a Joseph Palias, pinto 5 lliuras 10 sous».

«A Joseph Palias pinto per los pals y gradas 1 lliura 8 sous».

B - EL RETAULE. 1755-1757

El contracte del Retaule de Sant Sebastià es degué signar ja l'any 1755, ja que en els comptes donats l'any 1756 consta fet un primer pagament important:

«Dia 25 de janer de 1756 dels contants de la confraria de St. Sebastià té cobrat lo Rev. Rector del Vendrell pera entregar al Escultor per lo Retaula 55 lliuras, 6 sous, 2 diners».

Per la importància de la suma —i tenint en compte d'altres contractes coneguts— deu tractar-se d'un dels pagaments —potser el primer— a termini que deuria estipular el document.

Consten, però, en els comptes dos pagaments més. L'un realitzat pels administradors del 1757, i en el qual s'identifica clarament el nom de l'escultor:

«Anton Nin aplegà 14 lliures 7 sous 6 diners. A pagat al Escultor Anton Ochando 9 lliuras».

«Manuel Virgili, escrivà aplegà 12 lliuras 14 sous; a pagat la mateixa quantitat al escultor y dorador».

L'obra degué estar ja força avançada el 1757, ja que apareix ja un pagament al daurador.

La segona entrega de la qual hem parlat fou realitzada pels administradors del 1758, els quals donen compte el 6 de maig de 1759, i consta que:

«Anton Virgili aplega 6 lliuras 19 sous 10 diners. A pagat el mateix ab sera y al escultor».

«Joan Guivernau aplegà 20 lliuras 5 sous 6 diners a pagat lo mateix ab sera y al escultor».

Pel que fa a la datació del retaule que tractem, recordem, ara i aquí, el fet que Ochando viu al Vendrell encara el 1758, ja que a mitjans d'aquest any —juliol— consta que treballa ja en el retaule dels Dolors. Per tant, el de Sant Sebastià degué acabar-se ja l'any 1757.

C - ESTRUCTURA I COMPOSICIÓ

El retaule estava situat a la tercera capella de la nau lateral esquerra. Avui ocupa aquest lloc l'Altar de la Cort de Maria.

Allí romangué fins al 22 de juliol del 1936, que fou destruït.

Pel que fa a la seva estructura, hem d'assenyalar que no s'ha localitzat —avui per avui— cap document gràfic que reproduïx el retaule.

L'única descripció amb la qual comptem és la que ens féu Isidre Totusaus i Alegret, corroborada i ampliada per en Joaquim Vidal i Tous,⁽¹⁰⁾ ambdós escolans durant la dècada dels anys vint i prou vinculats després amb el quefer religiós local.

Estructura

L'obra, podríem dividir-la verticalment en tres carrers, un central més ampli i dos laterals de dimensions més reduïdes.

Horitzontalment, els nostres informants destaquen un basament amb la mesa, pedrel·la amb motius decoratius i sagrari central, que sostenia un retaule d'un sol cos, amb remat de motius vegetals i filigranes pròpies de l'època.

Tanmateix, l'estructura del cos central venia emmarcada per uns suports de columnes que separaven els diferents carrers.

Composició

La descripció de Totusaus i Vidal detalla, pel que fa al carrer central, un sagrari damunt la mesa de l'altar, que custodiava el relicari —imatge d'argent de sant Sebastià adquirida per la Confraria el 1765—:

«per lo St. Sebastià de plata se feu 58 lliuras 14 sous 4 diners».

Recordem, ara i aquí, que el Relicari de Santa Anna —sembla que de les mateixes característiques que aquest— fou adquirit dos anys abans, el 1763; és possible, doncs, que ambdós provinguessin del mateix argenter.

Damunt del Sagrari la imatge de santa Llúcia —que es veia afegida al conjunt, segons ens comentava Joaquim Vidal—.

Pel que fa a aquesta imatge sabem que, segons els comptes de l'administració del 1792, «Isidro Romeu a gastat ab sera y una imatge y basina de Sta. Llúcia».

Damunt de santa Llúcia, dins d'una fornícula més destacada, la imatge de sant Sebastià.

Als 8 de Març de 1788. Los Administradors de
San Sebastián que son Joseph Guirrañau, Jo-
seph quezalt, y Joseph Figueras Enxibá
han donat compte del any de sa Adminis-
tració de 1788, y se troba haver replegat, y
gastat per dita confraria lo següent:

Joseph Guirrañau ha replegat.....9tt 19
Joseph quezalt ha replegat.....5tt 55q2
Joseph Figueras Enxibá ha replegat...9tt 14q

suma lo entrat.....24tt 10q2

Joseph quezalt ha gastat ab se:
za com ho ha fet comtra ab zerro 5tt 15q2

Lo entrat son.....24tt 10 q2

Lo gastat son.....5tt 15q2

zerran.....18tt 15q

De las dibuit lliuras quinze sous
de la zerra se han entregat a la
Se Antonia Arquez viuda del Sr
Joan Arquez Daurador 10tt 19q y son,

en total paga, y cumpliment de aquellas
325tt q en que entraba comtra lo Daurador lo
retaula de dita confraria, y las restantes
8tt 14q se han entregat al vandador en
paga, y satisfacció de la zerra li zerra devent
dita confraria, y aqui queda igual lo entrat
ab lo expir. Se en D. Emanuel Aumard Reg.

Pel que fa als carrers laterals, en el dret i dins també d'una fornícula de més reduïdes dimensions, la imatge de sant Roc amb el gos llepant-li les llagues. Recordem que ambdós eren advocats contra la pesta i mal de contagi; tanmateix, la diada d'aquest —16 d'agost—, l'endemà de la Mare de Déu d'Agost, era també vot de poble i estava a càrrec de la Confraria; festa documentada ja el 1652.

Pel que fa al carrer lateral esquerre, també dins d'un nínxol la imatge de sant Joan Evangelista, que portava per atribut un calze a la mà.

Ambdós carrers estaven emmarcats per conjunts de columnes estriades i capitells compostos.

Tot el conjunt de la capella quedava tancat per una reixa de ferro forjat, com també trobem en les capelles de sant Isidre i d'altres.

Davant d'aquesta capella era exposat el Dijous i Divendres Sant el Misteri del Ecce Homo «Misteri de cal Figueras», el qual havia estat propietat de la Germantat de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist «Germantat Vella», fundada a mitjans del segle XIX.

D - DAURAT DEL RETAULE

Ja hem assenyalat que el primer pagament que consta fet «al dorador» apareix en els comptes del 1757. Creiem que es tracta del daurat d'alguna part concreta del retaule, ja que les partides gastades per al daurat total de l'obra no apareixen d'una manera continuada fins a l'any 1777.

Així és que entre l'any 1777 i el 1780, mort ja el daurador —Joan Arquer—, s'acaben de pagar a la vídua les 325 lliures amb les quals estava contractada l'obra.

III - EL RETAULE DELS DOLORS

El retaule per a la Confraria de Ntra. Sra. del Dolors, coneguda per «Confraria de les Dones», és cronològicament la segona de les seves obres d'aquesta etapa.

1 - La Confraria de les Dones

La Confraria dels Dolors, també coneguda per «Nostra Senyora de les Dones», tenia al seu càrrec la Festa dels Dolors, la Candelera i l'Assumpció. La trobem fundada ja al segle XVII. L'Administració sembla estar a càrrec de les dones amb el requisit d'ésser casades o vídues els marits de les quals haguessin format part de l'Ajuntament.⁽¹¹⁾

2 - L'atribució a Josep Trillas

El Retaule dels Dolors del Vendrell és atribuït per alguns autors a Josep Trillas. La base d'aquesta atribució sembla estar en un document que reproduceix parcialment en Jaume Ramon.⁽¹¹⁾

Ens diu Ramon:

«En sos primers temps trobem aquesta confraria governada per dos administradors fins l'any 1760 que, al rendir, aquests comptes al senyor Ecònom de llur Administració, s'hi llegeix el següent:

»Y com dita Administració passa á las senyoras Donas segons lo que manà lo senyor Joseph Trillas qui fíu dit retaule dels Dolors, accepto tot lo dit ab expressa condició de subjectarho al mandato del Ilustrisim senyor Bisbe.

»A contar des de llavors va administrada per dues dones, entran-hi una més a partir del 1773 fins 1778 (...) en que entran 4 administradors fins 1828 en que tornen a entrar senyores en número de tres».

Una interpretació literal del document transcrit i en base a l'expressió «Joseph Trillas qui fíu dit Retaule dels Dolors» ha portat a diferents autors a atribuir a Trillas l'autoria de l'obra.

Així és que en J.F. Ràfols i Fontanals, en el seu *Diccionari d'Artistes de Catalunya*,⁽²⁾ recull Josep Trillas com a «Mestre fuster, escultor setcentista, autor del Retaule dels Dolors del Vendrell».

Tanmateix, el periodista Manuel Naranjo⁽¹²⁾ ens comenta a l'entorn de l'autoria del retaule: «L'altar de la Verge dels Dolors realitzat per en Josep Trillas» i en referir-se a la imatge del Misteri trobem novament aquesta atribució «Nostra Senyora dels Dolors. Imatge del Retaule d'en Josep Trillas, fet a l'any 1760».

En contra d'aquesta atribució basada en la interpretació literal, sorgeixen tota una colla de qüestions:

1 - En primer lloc l'original del text que recull J. Ramon no es troba al llibre d' Administració de la Confraria dels Dolors (1724-1842-50), sinó que l'hem localitzat anotat en un full central d'un llibre incomplet d'altres confraries, el qual, sota el títol de *Llibre de Administració de la Minerva i Sagristia*, conté notícies esparses d'aquestes institucions del període (1774-1778/80).

2 - Pel que fa al llibre on consten any rera any els comptes de les diferents administracions (1724-45/50), entre elles la de la Confraria dels Dolors, no es corresponen els períodes de govern de la institució —Administració d'homes o de Dones— amb els quals relaciona en Jaume Ramon i que basa en el citat document del 1760.

Així, si atenem a les dades d'en Ramon:

Els períodes d'administració anirien així:

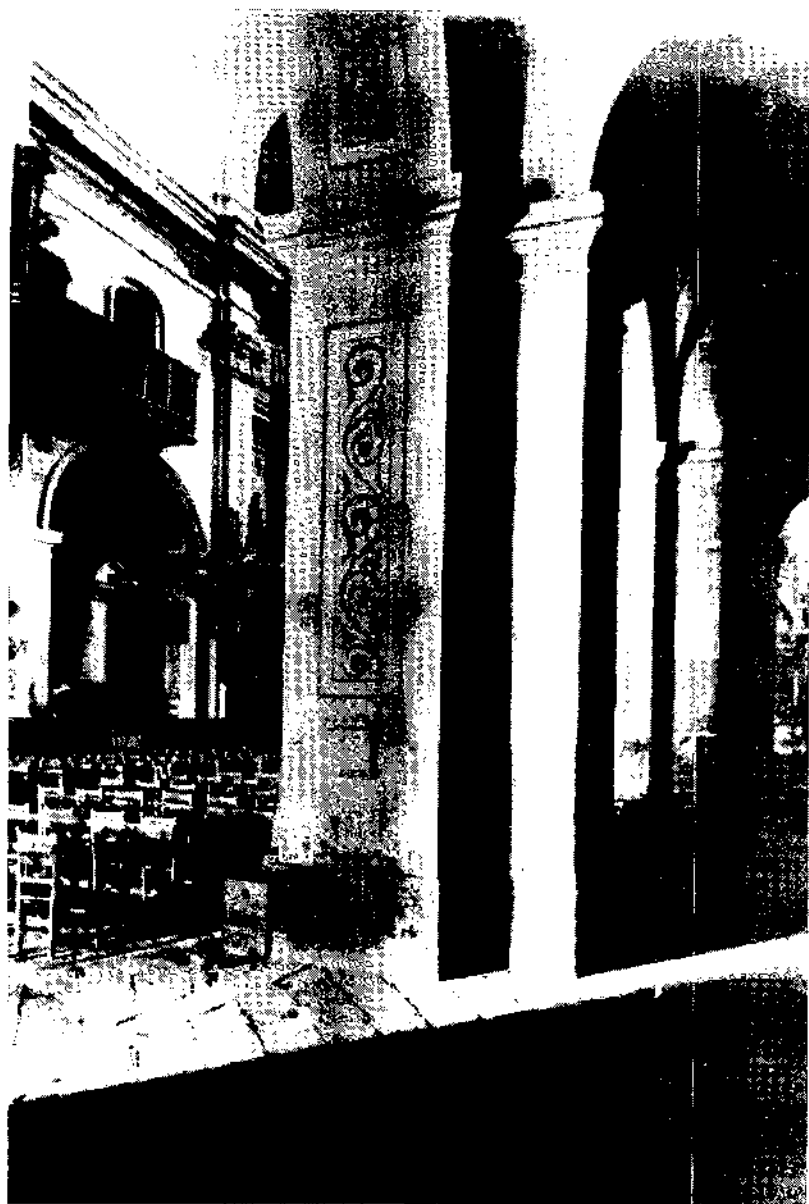
- 1 - Dos administradors —homes fins al 1760—.
- 2 - Dues administradores —dones de 1760-1773—. Aquest canvi el basa precisament en el document de 1760.
- 3 - Tres administradores —dones 1773-1778—.
- 4 - Quatre administradors —homes 1778-1828—.
- 5 - Tres administradores —dones a partir del 1828—.

Pel que fa a les dades aplegades en els llibres de la Confraria, la realitat sembla ésser ben diferent:

1 - En el primer llibre de Confraries (1660-1724) consta ja que l'Administració està en mans de dones almenys de 1658-1710.

2 - En el segon dels llibres (iniciat el 1724) segueixen essent administradores les dones, si bé els enunciats dels diferents anys poden resultar equivocs. Vegem-ne un a tall d'exemple:

El 1757 trobem «Administradoras del any 1757 qui eran la muller de Ramon Manyer y de Tomas Virgili».

Perspectiva de la nau lateral dreta del temple parroquial del Vendrell. Al fons de la primera arcada, dessota mateix de la tribuna de l'orgue, la Capella de Sant Sebastià (fotografia d'Isidre Guixens, 1928. Col·lecció de l'autor).

Sembla, doncs, que són «les Mullers» les administradores i no els marits. De tota manera aquest tipus d'enunciat en què es fa esment sols del nom del marit amb omissió del de la muller pot ésser la clau de la confusió.

Així doncs, administren també dones durant el període 1725-1761.

Pel que fa a l'any 1760, no consta al llibre de comptes cap anotació —ni anterior ni posterior— relativa a cap canvi en el càrrec.

3 - L'any 1762 sembla que sí són dos homes, però ja el 1763 tornen a ser dues dones fins al 1771.

4 - Administren tres dones del 1772-1778.

5 - Tres homes del 1779-1792.

6 - Quatre homes del 1793-1828.

7 - Quatre dones del 1829-1842, ja que el rector fa constar, el 1828, «he posat Administradoras las donas porque ellas cuidan y no los homens».

3 - La prova definitiva que en Trillas no és l'autor del Retaule dels Dolors la tenim en el ja transcrit text del bateig al Vendrell, el 27 de juliol del 1758, d'Anna Roig i Ochando, néta d'Antoni Ochando, en el qual consta clarament que:

«foren padrins Antonio Ochando Escultor y Theresa Ochando y Climent conyuges. Pare y Mare de la dita Raymunda (la mare de la criatura) que per lo Retaule dels Dolors ques treballa en dita Iglesia de Vendrell se troban en ella».⁽⁵⁾

4 - Pel que fa a la identitat de Josep Trillas, «que feu dit retaule dels Dolors», tot sembla apuntar cap a la hipòtesi que fos el finançador o encarregat d'administrar l'obra.

Donen peu a aquesta teoria, en primer lloc, el fet que en els comptes de la confraria entre els anys 1757-1759, època en què Ochando treballà l'obra, no apareix ressenyat ni un sol pagament destinat a la realització del retaule, com tampoc apareixen ni anteriors ni posteriors a les dates assenyalades. En canvi, sí que en trobem molts i molt detallats pagaments fets al daurador, la qual cosa fa pensar encara més en el fet que fos finançat per algun particular,⁽³⁾ tal i com succeeix en d'altres altars-retaules vendrellencs com el de sant Carles, sant Llibori o la Capella de les ànimes.

El fet de la finançació de retaules per particulars queda també ressenyat en un document sense data conservat a l'Arxiu Parroquial, en el qual l'Ajuntament fa una colla de consideracions a l'entorn de l'edificació del temple, entre elles:

«inmediatamente continuaron a hazer de limosnas particulares los retablos de las capillas de dicha Igl.»

Pel que fa a aquestes aportacions particulars, sabem que l'altar de la capella de sant Carles era propi de la família Morenes, després Baró de Quatre Torres. Dos altars més eren propis de particulars, l'un de la família Vidal «de Juncosa», familiars del Sant Ofici, i l'altre d'Anton Vidal.

Tanmateix, la vinculació dels Nin del Molí Alt amb l'Altar de Santa Anna, davant del qual tenien la seva sepultura familiar. O la dels «Magre», també propietaris i familiars del Sant Ofici, que deixaren —sense interès— la quantitat de 4.000 lliures per a l'acabament de l'obra del campanar i de la portada del temple.

Com veiem, doncs, la majoria de famílies benestants de l'època resten vinculades amb les obres del temple. Què sabem dels Trillas?

És cert que contemporani a l'època de construcció del retaule vivia al Vendrell en Josep Trillas i Vidal, de la família de propietaris «Els Trillas del Portalet».⁽¹³⁾

Cal, a més, tenir en compte la presència dels Trillas en càrrecs destacats del Consell de la Vila durant les darreries del XVII:

Així, ja el 1660 consta que Pere Trillas és jurat segon del Vendrell. El 1676 novament trobem Pere Trillas com a jurat segon. Finalment, el 1685 trobem en Joan Trillas —l'avi d'en Josep— que és jurat mitjà.

Si relacionem això amb el fet que apunta J. Ramon⁽¹⁴⁾ que la confraria anava administrada per dones —casades o vídues— els marits de les quals haguessin format part de l'Ajuntament o de la direcció de la Vila, és fàcil arribar a la conclusió que els Trillas del Portalet financeren el Retaule dels Dolors.

La relació d'aquesta família amb la confraria queda provada pel fet que Pere Trillas apareix vinculat a l'Administració del daurat del Retaule dels Dolors en un rebut signat pel daurador Josep Arquer l'any 1769.

Així doncs, la dicció «que fiu dit retaule dels Dolors» que publica en J. Ramon no s'ha d'interpretar literalment, sinó en sentit ampli de «fer fer», «encarregar de fer», «finançar particularment».

Vegem-ne un altre exemple: l'any 1826 en els comptes d'una altra Confraria —la de la Minerva o Santíssim Sagrament— consta que:

«se esta divent de la Confraria a Fch Soler per que feu J.Cht. en la cayguda, lo jueu, la verònica».

Una lectura literal del text atribuiria a Francesc Soler l'autoria de les tres imatges del Misteri del Natzaret. Però el cert és que la construcció «per que feu»; en aquest cas també s'ha d'interpretar en sentit ampli, ja que en Francesc Soler, «dit lo Patge», pagès i propietari vendrellenc, no va ésser més que un administrador de la Confraria de la Minerva durant el quinquenni 1825-1830, que va avançar la quantitat de diners que costà el Misteri, i que la confraria havia de retornar-li «se esta divent de la confraria».⁽¹⁴⁾

3 - El Retaule. 1757-1759

A - DESCRIPCIÓ DE L'OBRA

El retaule ocupava —com l'actual altar— la segona capella de la nau lateral esquerra del temple; precedia, doncs, a la capella de sant Sebastià. Fou destruït el 22 de juliol del 1936.

Tal i com passa amb el de sant Sebastià, no comptem tampoc amb cap testimoni gràfic de l'obra, però comptem amb la descripció d'en Totusaus i Vidal.⁽¹⁰⁾

Si atenem a les indicacions dels nostres informadors, Ochando centrà el retaule en una gran capella central, emmarcada per dos àngels, que a modus d'espaiós cambril —sense accés interior— contenia la imatge de la titular. Talla en fusta a modus de Pietat, amb el Crist jacent a la falda. La imatge del retaule pel seu pes no era processionada.

Un dels nostres informadors —Joaquim Vidal— recordava que tan sols en una ocasió va veure la imatge ésser traslladada a l'altar Major per la festa dels Dolors.

Imatge de la Mare de Déu dels Dolors de Cal Padró. Talla de vestir del segle XVIII. Possiblement es tracti de la imatge processional adquirida junt amb «l'escaparat» l'any 1784 (Casa-Museu Pau Casals de Sant Salvador - El Vendrell).

Dessota la capella principal —damunt mateix de la mesa de l'altar— la imatge de l'adormició de la Mare de Déu que es posava a la Llitera que es parava al presbiteri per la diada de l'Assumpció. Pel que fa a la imatge de la Llitera, consten ja pagaments l'any 1744 per a l'adquisició de la «Llitera Nova».

Aquesta imatge, junt amb el sepulcre que la contenia foren afegits més endavant al retaule, fet que consta en un dels rebuts signats pel daurador de l'obra amb data de 25 de setembre del 1774:

«fora de conser (contracte per daurar el Retaule) vint y sinch lliuras per aberi feta la urna o capsia per posari la Mare de Déu de la llitera».

Així mateix consta al final dels comptes de l'any 1778, on consta clarament que:

Es paguen al daurador «25 lliuras per dorar la hurna que esta sobre la mesa del altar, que no anava ab la contracta per haversi ajustat després; y 12 lliuras pel cor i les espasas».

Pel que fa al cor i les espasas, foren treballades en metall l'any 1768 pel manyà i serraller vendrellenc Francesc Sans,⁽¹⁶⁾ segons consta en un rebut signat per ell amb data de 24 de novembre del 1768.

Encara el 1784 es gasten 15 sous «per lo vestiment de la vidriera del sepulcre de la Mare de Déu».

La Confraria comptava, a més, amb la imatge de la Mare de Déu del Misteri per concórrer a la processó del Dijous Sant. Imatge que hom confon amb la del Retaule.⁽¹⁵⁾ En realitat aquesta segona imatge era «de vestir», molt emprades precisament per a processionar, pel seu poc pes.

Tenim constància de l'existència de dues imatges. La primera fou adquirida el 1784 i es guardava a la sagristia en un «escaparat» que féu la confraria aquell mateix any. Aquesta primera imatge sembla que era una talla de vestir; podria ésser la que es conserva a la Casa Museu Pau Casals de Sant Salvador.⁽¹⁷⁾

Va ser substituïda per una de nova l'any 1850, ja que en l'inventari de la confraria d'aquell any consta «imatge nova de la mare de Déu» en referència al misteri. Tanmateix, J. Ramon, a l'entorn del misteri, apunta que «En l'any 1857, si la memòria ens és fidel, es construí el tabernacle, bandera i pendó que concorren amb dites administradores a la processó del Dijous Sant».⁽¹¹⁾

Aquesta segona imatge —també de vestir— es guardava també a la Sagristia i fou destruïda al juliol del 1936.

Pel que fa a l'evolució de l'obra d'Ochando, hem parlat ja de l'afegit del sepulcre de la Mare de Déu, però, a més, cal deixar constància que el 1807 consta que:

«Se feren los plans, per la capella se preten fer nova per Maria Sma. dels Dolors, plans y perfils, son 45 lliuras» (sic).

En realitat, però, la «capella nova» va quedar en un projecte amb l'adveniment de la Guerra del Francès.

B - DAURAT DEL RETAULE: EL DAURADOR JOAN ARQUER

1 - Perfil humà de Joan Arquer

2 - L'obra d'Arquer al Vendrell

1 - Perfil humà de Joan Arquer

Què en sabem, d'en Joan Arquer? Nat a Olot (la Garrotxa) l'any 1736 i mort al Vendrell el 1776. Arquer fou un daurador que treballa ja en terres penedesenques a la meitat del segle XVIII. Així és que el trobem domiciliat a la vila de l'Arboç, segurament també per qüestió professional.

Recordem que el Retaule del Roser de l'Arboç, obra d'en Lluís Bonifàs i Massó, va col·locar-se al seu lloc el 28 de novembre del 1763, i va acabar de pagar-se el 5 de juny de 1765.⁽¹⁸⁾

El 25 d'agost del 1768 el trobem ja establert al Vendrell, ja que bateja una filla, Serafina Arquer Quintana, «filla llegendada y natural del Sr. Joan Arche daurador de la vila de Olot Bisbat de Girona; habitant en la vila del Arbós, Bisbat de Barcelona, que pera daurar ha vingut a esta del Vendrell y de la Sra. Antonia Arché y Quintana».

Tanmateix i pel que fa a la seva provinença arbocenca, en nota marginal consta: «Arché da del Arbós».

L'any següent, el 21 d'octubre de 1769, consta ja l'òbit de la seva filla Serafina —1 any i 2 mesos—, «Filla de Joan Arquer dorador i de la sra. Antonia Arquer y Quintana».

A partir d'aquí el cognom apareix ja amb la grafia «ARQUER».

El 18 d'octubre del 1770 consta novament el bateig de Fèlix Arquer i Quintana, «fill lliçitim y natural de Joan Arquè mestre dorador de la vila de Olot Bisbat de Girona; domiciliat en la vila del Arbós del present Bisbat; habitant empero per espay de quatre o sinch anys en la present vila per dorar».

Fèlix mor el 1774.

El 10 de novembre del 1773 és batejada Antònia Arquer, que mor l'any 1774.

En el bateig consta ja per primer cop el domicili d'Arquer al Vendrell: «filla lliçitima y natural de Joan Arquer dorador y Antonia Arquer y Quintana sa muller habitants al carrer nou».

Fa de padrí «Magi Arquer germà de la batejada».

El 20 de juny del 1776 es bateja Jaume Arquer; consta novament que són «conyuges del carrer nou».

JOAN ARQUER morí al cap d'un mes, just el 21 de juliol del 1776, «morí de edat quaranta anys Joan Arquer daurador».

La família segueix residint al Vendrell, ja que l'any 1778, el 20 d'octubre, mor el fill petit, Jaume Arquer, i consta que: «fill del quodam (del que fou) Sr. Joan Arquer dorador y de la Sra. Antonia Arquer y Quintana conyuges habitant en lo carrer de mar».

Com veiem, doncs, després de la mort del pare, la família trasllada el seu domicili del carrer Nou al carrer de Mar.

2 - L'obra d'Arquer al Vendrell

L'obra vendrellenca documentada de Joan Arquer sembla centrar-se en tres elements: el daurat dels dos retaules d'Antoni Ochando i el daurat de l'escultura de l'orgue de Lluís Scherrier.

C - DAURAT DEL RETAULE DELS DOLORS. 1768-1769

Sembla ser la primera de les seves obres per a l'església del Vendrell.

Imatge de la Mare de Déu dels Dolors del Misteri de Setmana Santa. Adquirida el 1850 per la Confraria en substitució de l'anterior del 1784, que es guardava també a la Sacristia. Fou destruïda en els fets de juliol del 1936.

El rebut del primer pagament de 50 lliures «que serveixen per la primera paga» és datat al Vendrell el 8 de juny de 1768.

El segon pagament, també 50 lliures «a bon compte de dit consert» porta data de 8 d'agost del 1768.

Un tercer rebut de 100 lliures «que serveixen per la tercera y quarta paga conforme queda estipulat en lo contracte de dorar lo Retaule de Nta. Sra. dels Dolors» porta data de 26 de febrer del 1769.

Un quart rebut de 100 lliures «que serveixen per la quinta y sexta paga de dit contracte» foren entregades el 10 de juny de 1769.

Encara un cinquè rebut signat el 25 de setembre de 1774, pel qual rep 25 lliures per l'urna del sepulcre de la Mare de Déu i 25 més per daurar el cor i les espases de metall.

Fins aquí els pagaments fets en vida de l'artista. En realitat, però, l'obra no s'acaba de pagar fins al 1778, en què trobem anotat al llibre d'administració:

«El 29 de octubre de 1778 s'acaba de pagar lo dorar lo retaula de la dita confraria que estava ajustat per 425 lliuras; segons la contracta.

»25 lliuras per dorar la hurna que esta sobra la mesa del altar, que no anava ab la contracta per haversi ajustat despres, y 12 lliuras pel Cor y las Espassas».

Així doncs, en vida de l'artista es cobraren 350 lliures; restaven encara a pagar 112 lliures.

La resta de pagaments fins arribar a la quantitat estipulada els va rebre la seva vídua, Antònia Quintana, segons consta en quatre rebuts que figuren a continuació dels que cobrà en vida el marit.

- El 20 de maig del 1778 - s'entreguen 36 lliures, 17 sous, 7 diners.
- El 9 de juny del 1778 - 12 lliures, 9 sous, 10 diners.
- El 12 d'agost del 1778 - 10 lliures.
- El 29 d'octubre del 1778 - 15 lliures, 12 sous, 7 diners.

«los quals son a cumpliment y en total pago de aquellas 425 lliuras que eran lo consert segons lo contracta de daurar lo retaula de Nta. Sra. dels Dolors de la present Iglesia».

D - DAURAT DEL RETAULE DE SANT SEBASTIÀ

Poques són les dades que tenim a l'entorn del període en què realitzà aquesta segona obra, ja que els únics pagaments que trobem constats al llibre de la confraria són fets entre 1777 i 1780, època que l'artista ja ha finat.

La identitat d'Arquer com a daurador del retaule no queda al descobert fins al darrer pagament fet el 1780:

«de les 18 lliuras 15 sous que resten (de l'estat de comptes). Se han entregat, a la Sra. Antonia Arquer, Vda. de Joan Arquer daurador, 10 lliuras, 1 sou y 1 diner; que son en total pago i cumpliment de aquelles 325 lliuras en que estava consertat lo dorarlo».

Abans d'aquest darrer pagament en consten tres més, que també degué cobrar la vídua, tot i que no consta expressament el seu nom.

- El 1777 consta: «se han entregat a lo dorador a bon compte del que se li deu de dorar lo Retaula de dita confraria 11 lliuras 18 sous 6 dines».

- El 1778 «se han entregat al dorador a bon compte del que se li deu 19 lliuras, 19 sous 8 diners de dorar lo Retaule».

- El 1779 consten pagades altres 8 lliures 14 sous.

E - DAURAT DE L'ESCUPTURA DE L'ORGUE

La darrera de les seves obres fou el daurat de l'escultura de l'orgue contractat el 28 d'octubre de 1775 pel mestre organer suís Lluís Scherrier.

El rebut, que signa el mateix Arquer, porta data del 4 de juliol del 1776 —pocs dies abans de morir, 21 de juliol del mateix any—.

I fa:

«Dich jo lo baix firmant com tinch rebut de mans del Rvt. Dr. Emmanuel Aumatell Rector; la quantitat de coranta lliuras, dich 40 lliuras, per lo treball de dorar la escultura de lo orga de dita Iglesia y per esser així fas lo present. buy dia 4 de juliol de 1776.

»Joan Arquer. dorador».

NOTES

- (1) TRIADÓ, J.R.: *H² de l'Art Català. Segles XVII-XVIII*. Edicions 62.
- (2) RAFOLS I FONTANALS, J.F.: *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*. Barcelona 1951.
- (3) ARROYO I JULIVERT, Salvador: «Corrigenda II» publicat al setmanari *El 3 de Vuit* (23/8/1991).
- (4) Arxiu Parroquial del Vendrell. *Llibre d'Administració de Sant Sebastià*.
- (5) Arxiu Parroquial del Vendrell. *Llibres Sagramentals*. Ref. Salvador Caralt i Salvó.
- (6) RAMON I VIDALES, Jaume: *Vendrell Històric*, pp. 168-170. El Vendrell. 1933.
- (7) Arxiu Parroquial del Vendrell. *Ordinacions de la Confraria de St. Sebastià*. Arxiu de Confraries.
- (8) ARROYO I JULIVERT, Salvador: «Retaules i retaulistes a l'església del Vendrell - I. *Miscel·lània Penedesenca* 1992.
- (9) Vid. més àmpliament a «Fàbrica i construcció de la capella del Roser» a *Miscel·lània Penedesenca* 1990. «El Retaule de la Capella del Roser» a *Miscel·lània Penedesenca* 1991.
- (10) Isidre Totusaus i Alegret, *Isidro de cal Mata* (1915-1981), i Joaquim Vidal i Tous, *Quim Canari* (1914-1992). Escolans durant la dècada dels anys 20. Entrevistes agost del 1980 i 9-5-1992.
- (11) RAMON, Jaume: *Vendrell Històric*, pp. 173-174. El Vendrell. 1933.
- (12) NARANJO, Manuel: *L'Església Arxiprestal del Salvador del Vendrell*, pp. 97-114. Ajuntament del Vendrell. 1991.
- (13) Pel que fa a la família dels Trillas del Portalet podem aportar aquestes referències:
 - Joan Trillas, Major - Maria. Pagès propietari, és jurat mitjà del Vendrell l'any 1685.
 - Joan Trillas, dit del Portalet, casat el 1710 amb Teresa Vidal.
 - Josep Trillas Vidal, del Portalet, pagès casat el 3 d'octubre de 1758 amb Maria Guixens. Consta viuen al carreró.
- (14) ARROYO I JULIVERT, Salvador: «Corrigenda III». Setmanari *El 3 de Vuit* (16-abril-1992).
- (15) NARANJO, Manuel: *L'Església Arxiprestal del Salvador del Vendrell*, p. 114. Ajuntament del Vendrell. 1991.
- (16) El serraller vendrellenc Francesc Sans (1734-1814) fou també encarregat de traslladar el rellotge de 1605 des del campanar de l'antiga església a l'actual. Per a aquest treball va dedicar vint-i-cinc dies. Estava casat amb Rita Casanyes i vivien a la Barceloneta. ARROYO, Salvador: «Notícia del rellotge del campanar del Vendrell». Setmanari *El 3 de Vuit* (20-desembre-1991).
- (17) Aquesta imatge, segons ens explicava Josepa Mañé i Romeu, *Pepa Flaessa* (1882-1984), es guardava a casa de Josepa Ribas Martí, esposa del dirigent rabassaire Pau Padró i Cañellas, *Pau de la Sagna*. Acabada la guerra del 36-39, quan Padró marxà a l'exili, la imatge fou traslladada a l'església parroquial. Avui es troba a la casa museu de Pau Casals a Sant Salvador.
- (18) CRUANYES I OLIVER, Esteve: *El Llibre de l'Arboç*, p. 285. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona 1985.